

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-137>

УДК 33

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

INNOVATION POTENTIAL AS A BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF FARM HOUSEHOLDS

Марар Олег Миколайовичздобувач третього (науково-освітнього) рівня вищої освіти
ступеня доктора філософії,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0993-8089>**Marar Oleh**

Kherson State Agrarian and Economic University

У статті досліджено значення інноваційного потенціалу як основи розвитку фермерських господарств в Україні, підкреслено його роль у підвищенні конкурентоспроможності та забезпеченні продовольчої безпеки. З'ясовано, що, незважаючи на усвідомлення важливості інновацій, аграрний сектор України, зокрема фермерські господарства, стикається з низкою викликів. Для подолання проблем обґрунтовано необхідність розробки та впровадження науково обґрунтованих принципів державної інноваційної політики. Зазначено, що активізація інноваційної діяльності та підвищення інноваційного потенціалу фермерських господарств можливі за умови кооперації та цілеспрямованої державної політики. Окрему увагу приділено впливу податкової політики на інноваційний розвиток, зокрема необхідності врахування витрат на інновації при розрахунку податкового навантаження. Зазначено важливість активізації діяльності Дорадчих служб у контексті євроінтеграції для інформаційного забезпечення та консультування фермерів з питань інновацій.

Ключові слова: інноваційний потенціал, фермерські господарства, сільське господарство, державна політика, інноваційний розвиток, дорадчі служби, кооперація, оподаткування.

The article explores the significance of innovation potential as a basis for the development of farm households in Ukraine, emphasizing its role in increasing competitiveness and ensuring food security. It is determined that innovation potential encompasses not only technological aspects but also the capacity for organizational changes, implementation of modern management methods, staff qualification improvement, and adaptation to changing market conditions. It has been found that, despite the awareness of the importance of innovations, the agricultural sector of Ukraine, particularly farm households, faces a number of challenges. These include: limited access to financing for innovative projects, insufficient technology transfer and dissemination of best practices, as well as a tendency towards conservative approaches. It is established that economic growth, driven by raw material exports, negatively affects the innovation component, leaving most farm households unprepared for innovations. To overcome these problems, the necessity of developing and implementing scientifically grounded principles of state innovation policy is substantiated. Among the main principles highlighted are: defining priorities, forming a regulatory and legal framework, preserving and utilizing scientific and technical potential, ensuring interaction between science, education, production, and the financial sector, as well as effectively using market mechanisms, taking into account the specifics of farm households. It is emphasized that the activation of innovation activity and the increase of innovation potential of farm households are possible through cooperation and targeted state policy. Particular attention is paid to the impact of tax policy on innovation development, in particular the need to account for innovation costs when calculating the tax burden. The importance of activating the activities of Advisory Services in the context of European integration for informational support and consulting farmers on innovation issues is noted.

Keywords: innovation potential, farm households, agriculture, state policy, innovation development, advisory services, cooperation, taxation.

Постановка проблеми. Для успішного та сталого розвитку фермерських господарств, особливо в умовах посилення конкуренції та необхідності забезпечення продовольчої безпеки країни, ключовим фактором є їх інноваційний потенціал. Цей потенціал охоплює не лише здатність до впровадження нових технологій, а й готовність до організаційних змін, освоєння сучасних методів управління, підвищення кваліфікації працівників та адаптації до мінливих ринкових умов. Саме формування сприятливих умов, що активно стимулюють інноваційний розвиток, забезпечення належного рівня фінансового забезпечення інноваційних проєктів та цілеспрямоване підвищення рівня інноваційної культури як серед самих фермерів, так і в суспільстві загалом, є фундаментальними передумовами для зростання конкурентоспроможності та підвищення економічної ефективності фермерських господарств, орієнтованих значною мірою на внутрішній ринок.

Незважаючи на загальне визнання та розуміння важливості цих аспектів на всіх рівнях державного управління та в науково-експертній спільноті, практична реалізація комплексних завдань з розбудови ефективної інноваційної економіки в аграрному секторі, зокрема у сегменті фермерських господарств, все ще стикається з низкою значних викликів (обмежений доступ до кредитних ресурсів для інноваційних інвестицій, недостатній рівень трансферу технологій та поширення передового досвіду тощо). Відповідно є доцільним дослідити особливості формування інноваційного потенціалу саме фермерських господарств та його значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних умовах забезпечення конкурентоспроможності та ефективного функціонування фермерських господарств можливо лише на основі інноваційного розвитку, що потребує формування і реалізації інноваційного потенціалу. Ця проблематика активно досліджується як вітчизняними так і закордонними науковцями. Ярмач О. у результаті дослідження особливостей інноваційного розвитку в умовах економічної глобалізації дійшов висновку, що є необхідним враховувати особливості сучасного етапу при трактуванні його сутності [8]. Величко О. визначає основні особливості інноваційного процесу в аграрній сфері та виокремлює ключові [2]. Захарченко В., Корсікова Н. та Меркулова М. зазначають, що інноваційна діяльність в аграрному секторі спирається на перма-

нентну оптимізацію використання ресурсів [3]. На думку А. В. Шумського, позитивною є тенденція комерційного поширення інновацій, що були спочатку впроваджені в окремих аграрних підприємствах, серед інших учасників ринку [7].

За твердженням Сіренко Н. та Мельник О., корпоративний сектор української аграрної економіки характеризується традиційно-інноваційним технологічним стилем. На противагу цьому, дрібні фермерські господарства демонструють натуральний характер виробництва та мають дуже низький інноваційний потенціал [6].

Пилипенко О. аналізує інноваційний потенціал вітчизняних підприємств та методи його оцінки, зосереджуючись на структурі потенціалу. Він виділяє два основні підходи до оцінки: ресурсний методологічний підхід, який оцінює потенціал на основі наявних ресурсів, та процесно-структурований підхід, що враховує вплив зовнішнього середовища [5].

Вакалюк В. визначає інноваційний потенціал як частину економічного потенціалу підприємства, що охоплює як вже реалізовані, так і ще нереалізовані можливості впровадження інноваційної стратегії підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності [1]. Петровою І. Л. та ін. досліджена проблематика підвищення інноваційного потенціалу підприємств АПК України [10].

Результати дослідження Салемб'є Х. та ін. становлять інтерес для структур (дорадчих служб), що здійснюють дослідження фермерських інновацій. Так, цими науковцями виокремлено концепції, механізми та точки відліку для суб'єктів, що можуть мати намір відстежувати фермерські інновації у різних контекстах у майбутньому [12]. Ріццо Дж. та ін. встановили, що індивідуальні та соціально-демографічні фактори, поряд з характеристиками інновацій, впливають на їх впровадження у фермерських господарствах. Так ці вчені зазначають, що екологічні цінності можуть сприяти впровадженню сталих інновацій (наприклад, органічні фермери менше орієнтовані на економічну вигоду), також акцентують увагу на перешкодах формування інноваційного потенціалу: складності усвідомлення, несприйняття та низького контролю над інноваціями [11]. Фермерство відіграє важливу роль у розвитку сільських територій. Натомість науковці зауважують, що застосування нанотехнологій у сільських громадах, зокрема в точному землеробстві, очищенні води та розробці екологічних мате-

ріалів, може значно підвищити продуктивність, сталість та якість життя. Відповідно, Кирилов Ю. та ін. акцентують увагу на тому, що роль освіти виходить за межі простого здобуття знань – освіта має виховувати людей, які розуміють значення соціальних інновацій, усвідомлюють свою відповідальність за суспільні зміни, володіють достатнім рівнем цифрових компетентностей та мотивовані до безперервного навчання [9]. Сазерленд Л. та П'єр Л. представили «microAKIS» (стратегії для сільськогосподарських систем знань та інновацій), що орієнтовані на фермерів підхід до розуміння внеску консультацій у сільськогосподарські інновації [14]. У контексті євроінтеграції та залежності формування інноваційного потенціалу фермерських господарств від консалтингу є необхідним вивчення та імплементація цього досвіду в Україні.

Формулювання цілей статті. Обґрунтування необхідності та визначення напрямів формування й ефективного використання інноваційного потенціалу фермерських господарств України для забезпечення їх розвитку та підвищення конкурентоспроможності в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка аграрного виробництва в Україні полягає в тому, що економічне зростання значною мірою залежить від експорту сировини та агропромислової продукції з низьким ступенем переробки. Це нега-

тивно позначається на інноваційній складовій українського агропромислового комплексу, оскільки більшість аграрних підприємств не готові до впровадження інноваційних технологій. Передусім це стосується фермерських господарств.

При побудові управлінських моделей, спрямованих на посилення інноваційної складової розвитку та формування інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання, зокрема фермерських господарств, ключовим є максимальне врахування специфіки інноваційної діяльності як об'єкта управління, а також особливостей формування інноваційного потенціалу саме фермерських господарств.

Фахівці приділяють значну увагу обґрунтуванню пріоритетних напрямків розвитку аграрної сфери. Так, Ярмач О. у результаті дослідження дійшов висновку, що при інтерпретації сутності сучасного інноваційного розвитку необхідно враховувати специфіку поточного етапу, що проілюстровано рисунком 1 [8].

Ми вважаємо, що формування інноваційного потенціалу фермерських господарств має ґрунтуватися на загальній, національній моделі інноваційного розвитку.

Інновації в сільському господарстві мають свою специфіку: вони одночасно є процесом досліджень і розробок, поширення нових продуктів, технологій, організаційних форм та маркетингових методів, а також ресурсом

Рис. 1. Вимоги до трактування сучасного інноваційного розвитку

Джерело: складено автором на основі [8]

для аграрного виробництва. Йдеться про нові сорти, породи тварин, інноваційні технології, доступні для учасників аграрного ринку. В Україні функціонують підприємства, які, здійснюючи інноваційну діяльність, забезпечують інноваційний розвиток інших аграрних суб'єктів.

Для аграрної сфери характерним є те, що впровадження новацій переважно не призводить до появи абсолютно нових видів продукції, а покращує властивості традиційних. Це вигідно як для виробника (наприклад, підвищення врожайності), так і для споживача (наприклад, продукція органічного землеробства, покращений вміст білка). Однією з важливих особливостей результатів інноваційного процесу в сільському господарстві є так звана «дифузія». Шумський О. відзначає як позитивне явище те, що інновації, впроваджені в одному аграрному підприємстві, можуть комерційно поширюватися на інші. Швидкість такої дифузії залежить від потреби в інвестиціях та ефективності інновації. При цьому, чим більше підприємств використовують певну інновацію, тим вищі втрати у тих, хто її не впровадив, і тим повільніші темпи розвитку галузевого агропромислового виробництва в цілому [7].

Українські фермерські господарства мають низьку мотивацію для розширення інноваційної діяльності та підвищення її активності. Для виходу аграрного виробництва на зовнішній ринок на противагу є необхідним постійне поновлення продукції, впровадження нових методів управління та сучасних технологій, формування повноцінної інфраструктури, зокрема саме кооперація може сприяти підвищенню експортного потенціалу та формуванню інноваційного потенціалу фермерських господарств.

Для ефективного вирішення існуючих проблем з формуванням інноваційного потенціалу необхідно впроваджувати науково обґрунтовані принципи державної інноваційної політики в аграрному секторі. Більшість науковців виділяють серед них такі засади: визначення пріоритетних напрямків державного інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази, що регулює інноваційну діяльність; створення умов для збереження, розвитку та ефективного використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення тісної взаємодії науки, освіти, виробництва та фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне застосування

ринкових механізмів для стимулювання інноваційної активності.

Ці господарства характеризуються низьким інноваційним потенціалом, зокрема через відсутність фінансових джерел, недостатнє володіння менеджментом сучасними управлінськими технологіями та невикористання переваг цифрової економіки. Відповідно, самостійно такі підприємства не мають достатніх ресурсів для реалізації інноваційного типу розвитку. Однак це можливо досягти за умови кооперації та послідовного впровадження ефективної державної інноваційної політики.

Щодо системи мотиваційних механізмів є слушним зауважити, що ця складова є недостатньо опрацьованою та позицію науковців стосовно оцінки впровадження мінімального податкового навантаження (МПЗ) і поширення його на фермерські господарства. Поділяємо думку, щодо доцільності права для фермерських господарств коригування при розрахунку МПЗ не лише на податкові та прирівняні до них платежі, але й на суми документально підтверджених витрат, пов'язаних з інноваційним розвитком [13].

У контексті євроінтеграції необхідно активізувати діяльність Дорадчих служб [4] у напрямку інформаційного забезпечення формування інноваційного потенціалу, зокрема фермерських господарств. У цьому зв'язку також доцільно відносити на зменшення мінімального податкового платежу витрати, понесені господарствами на оплату консалтингових послуг, зокрема послуг Дорадчих служб, пов'язаних саме з інноваційним розвитком. Відповідно, необхідно конкретизувати такі послуги, що мають вплив на формування та зміцнення інноваційного потенціалу.

Майбутній розвиток аграрного сектору України вимагає впровадження передових технологій, інноваційних розробок, нових методів виробництва, створення високоякісної продукції та розширення інфраструктури. Такий прогрес можливий лише за умови тісної взаємодії між державою, науково-дослідними установами та сільськогосподарськими виробниками задля реалізації комплексної інноваційної політики, важливою складовою якої є підтримка інноваційного потенціалу фермерських господарств.

Висновки. Інноваційний потенціал є важливим фактором сталого розвитку фермерських господарств в Україні. Він охоплює не лише технологічні інновації, а й організаційні зміни, освоєння сучасних управлінських мето-

дів, підвищення кваліфікації персоналу та адаптацію до мінливих ринкових умов.

Незважаючи на широке усвідомлення важливості інновацій в аграрному секторі на всіх рівнях, практична реалізація завдань із розбудови ефективної інноваційної економіки, особливо у сегменті фермерських господарств, стикається з низкою викликів. Серед них: обмежений доступ до фінансових ресурсів для інноваційних інвестицій, недостатній трансфер технологій та поширення передового досвіду, а також консервативний підхід до ведення господарства.

Для подолання цих проблем необхідна розробка та впровадження науково обґрунтованих принципів державної інноваційної політики у сфері сільського господарства.

Активізація інноваційної діяльності та підвищення інноваційного потенціалу фермерських господарств можливі лише за умови кооперації та послідовної реалізації ефективної державної інноваційної політики. Зокрема, важливим є перегляд системи оподаткування,

який би враховував витрати на інноваційний розвиток та консалтингові послуги, у тому числі від дорадчих служб. Це дозволить стимулювати підприємства до інновацій та зміцнювати їх фінансові можливості.

Перспективи подальшого розвитку аграрного сектору України, зокрема вихід на зовнішні ринки, безпосередньо пов'язані з постійним оновленням продукції, впровадженням нових методів управління та сучасних технологій, а також формуванням повноцінної інфраструктури. Підтримка та розвиток інноваційного потенціалу фермерських господарств, через механізми кооперації та цілеспрямованої державної політики, є фундаментальною передумовою для підвищення їх прибутковості, забезпечення внутрішнього ринку якісною продукцією та розширення експортних можливостей України.

Подальші дослідження доцільно зосередити на розробці конкретних механізмів фінансової підтримки інноваційної діяльності фермерських господарств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вакалюк В. А. Інноваційний потенціал сучасного підприємства: структура та оцінка. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 4(15). С. 72–78.
2. Величко О. М. Особливості інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка* № 3, 2013.
3. Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулова М. М.. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки: навч. посібник / В. І. Захарченко, К. : Центр учбової літератури, 2012. 448 с.
4. Кононенко Л., Савченко В., Карнаушенко А. Консалтинг в агробізнесі: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2023, (17), 50–56. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.7>
5. Пилипенко О. С. Забезпечення розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств на основі використання нових бізнес-моделей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 12. С. 87–89.
6. Сіренко Н. М., Мельник О. І. Розвиток інноваційного підприємництва в аграрному секторі економіки України : монографія. Миколаїв : МНАУ, 2016. 243 с.
7. Шумський А. В. Управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва: стан та перспективи розвитку. *Інноваційна економіка*. 2012. № 5. С. 24–29.
8. Ярмач О.В. Інноваційний розвиток: особливості та виміри в умовах економічної глобалізації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Економічна теорія та право. 2014. № 2 (17). 291 с. С. 118–126.
9. Kyrylov Y., Hranovska V., Savchenko V., Kononenko L., Gai O., Kononenko S. Sustainable Rural Development in the Context of the Implementation of Digital Technologies and Nanotechnology in Education and Business. *Nanotechnology Perceptions*, 2024, 297–323. DOI: <https://doi.org/10.62441/nano-ntp.v20iS8.25>
10. Petrova I., Sysolina N., Kononenko L., Sysolina I., Savelenko H. (2024) Increasing the Innovative Potential of the Enterprises of the Agro-Industrial Complex of Ukraine: Fundamental Developments. *The International Journal of Multiphysics*, 2024, 18(3), 1320–1340. URL: <https://www.themultiphysicsjournal.com/index.php/ijm/article/view/1435> (дата звернення: 10.05.2025).
11. Rizzo G., Migliore G., Schifani G., Vecchio R. Key factors influencing farmers' adoption of sustainable innovations: a systematic literature review and research agenda. *Organic Agriculture*, 2024, 14(1), 57–84. <https://doi.org/10.1007/s13165-023-00440-7>

12. Salembier C., Segrestin B., Weil B., Jeuffroy M. H., Cadoux S., Cros C., ... Meynard J. M. A theoretical framework for tracking farmers' innovations to support farming system design. *Agronomy for Sustainable Development*, 2021, 41(5), 61. <https://doi.org/10.1007/s13593-021-00713-z>
13. Savchenko V., Kononenko L., & Hai O. Taxation of agricultural producers: state, problems and prospects. *Економічний простір*, 2023, (186), 114–118. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/186-20>
14. Sutherland L. A., Labarthe P. Introducing 'microAKIS': a farmer-centric approach to understanding the contribution of advice to agricultural innovation. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 2022, 28(5), 525–547. <https://doi.org/10.1080/1389224X.2022.2121903>

REFERENCES:

1. Vakaliuk V. A. (2019). Innovatsiyni potentsial suchasnoho pidpriemstva: struktura ta otsinka [Innovative potential of a modern enterprise: structure and assessment]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Priazovsky economic herald*. Vol. 4(15). 72–78.
2. Velychko O.M. (2013). Osoblyvosti innovatsiinoho rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv [Features of innovative development of agricultural enterprises]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, No. 3.
3. Zakharchenko V.I., Korsikova N.M., Merkulova M.M.. (2012). Innovatsiyni menedzhment: teoriia i praktyka v umovakh transformatsii ekonomiky: navch. posibnyk [Innovative management: theory and practice in the conditions of economic transformation: a textbook]: *Tsentr uchbovoi literatury – Center for Educational Literature*, 448.
4. Kononenko L., Savchenko V., & Karnaushenko A. (2023). Konsaltnykh v ahrobiznesi: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy [Consulting in agribusiness: current state, problems and prospects]. *Tavriyskyi naukovyi visnyk. Seriya: Ekonomika – Tavriyskyi naukovyi vestnik. Series: Economics*, (17), 50–56. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.7>
5. Pylypenko O. S. (2017). Zabezpechennia rozvytku innovatsiinoho potentsialu vitchyznianskykh pidpriemstv na osnovi vykorystannia novykh biznes-modelei [Ensuring the development of innovative potential of domestic enterprises through the use of new business models]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. Vol. 12. 87–89.
6. Sirenko N. M., Melnyk O. I. (2016). Rozvytok innovatsiinoho pidpriemnytstva v aharnomu sektori ekonomiky Ukrainy [Development of innovative entrepreneurship in the agrarian sector of the Ukrainian economy]: monohrafiia. Mykolaiv : MNAU, 243.
7. Shumskyi A. V. (2012). Upravlinnia innovatsiynym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva: stan ta perspektyvy rozvytku [Management of innovative development of agro-industrial production: state and prospects of development]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*. No. 5. P. 24–29.
8. Iarmak O. V. (2014). Innovatsiyni rozvytok: osoblyvosti ta vymiry v umovakh ekonomichnoi hlobalizatsii [Innovative development: features and dimensions in the context of economic globalization]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Seriya: Ekonomichna teoriia ta pravo. – *Bulletin of the National University "Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine"*. Series: Economic theory and law. No. 2 (17). 118–126.
9. Kyrylov, Y., Hranovska, V., Savchenko, V., Kononenko, L., Gai, O., & Kononenko, S. (2024). Sustainable Rural Development in the Context of the Implementation of Digital Technologies and Nanotechnology in Education and Business. *Nanotechnology Perceptions*, 297–323. DOI: <https://doi.org/10.62441/nano-ntp.v20iS8.25>
10. Petrova, I., Sysolina, N., Kononenko, L., Sysolina, I., & Savelenko, H. (2024) Increasing the Innovative Potential of the Enterprises of the Agro-Industrial Complex of Ukraine: Fundamental Developments. *The International Journal of Multiphysics*, (2024) 18(3), 1320–1340. URL: <https://www.themultiphysicsjournal.com/index.php/ijm/article/view/1435> (дата звернення: 10.05.2025).
11. Rizzo, G., Migliore, G., Schifani, G., & Vecchio, R. (2024). Key factors influencing farmers' adoption of sustainable innovations: a systematic literature review and research agenda. *Organic Agriculture*, 14(1), 57–84. <https://doi.org/10.1007/s13165-023-00440-7>
12. Salembier, C., Segrestin, B., Weil, B., Jeuffroy, M. H., Cadoux, S., Cros, C., ... & Meynard, J. M. (2021). A theoretical framework for tracking farmers' innovations to support farming system design. *Agronomy for Sustainable Development*, 41(5), 61. <https://doi.org/10.1007/s13593-021-00713-z>
13. Savchenko, V., Kononenko, L., & Hai, O. (2023). Taxation of agricultural producers: state, problems and prospects. *Економічний простір*, (186), 114–118. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/186-20>
14. Sutherland, L. A., & Labarthe, P. (2022). Introducing 'microAKIS': a farmer-centric approach to understanding the contribution of advice to agricultural innovation. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 28(5), 525–547. <https://doi.org/10.1080/1389224X.2022.2121903>